

Vitaliy Krupin

Dualizm strukturalny rolnictwa Ukrainy jako wyzwanie dla europejskiego modelu agrarnego. Perspektywa integracji z Unią Europejską*

Abstrakt

Cel pracy: Celem artykułu jest ocena, w jakim stopniu struktura ukraińskiego sektora rolnego odpowiada założeniom europejskiego modelu agrarnego, oraz określenie warunków integracji z rynkiem Unii Europejskiej (UE), które wynikają z tej oceny.

Metoda badawcza: Zastosowano analizę problemową łączącą przegląd literatury przedmiotu, analizę instytucjonalną, wtórną analizę danych statystycznych Państwowej Służby Statystyki Ukrainy za lata 2020–2025 oraz wtórne wykorzystanie wyników badania ankietowego przeprowadzonego wśród 627 ukraińskich rolników.

Kluczowe wyniki: Ukraińskie rolnictwo cechuje głęboki dualizm strukturalny. Ponad 3,85 mln gospodarstw indywidualnych stanowi fundament krajowego bezpieczeństwa żywnościowego i żywotności obszarów wiejskich, natomiast wąska grupa korporacyjnych agroholdingów prowadzi wielkoobszarową, monokulturową i ukierunkowaną na eksport produkcję. Segment pośredni, czyli 19,9 tys. gospodarstw farmerskich, nie tworzy trzeciej, autonomicznej logiki, lecz rozkłada się między oba bieguny: 89% z nich gospodaruje na areale do 500 ha i funkcjonuje w sposób zbliżony do gospodarstw indywidualnych.

Dr Vitaliy Krupin, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Zakład Modelowania Ekonomicznego, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, e-mail: vkrupin@irwirpan.waw.pl, ORCID: 0000-0002-7388-6813.

* Przedstawione w artykule wyniki badania zostały uzyskane w ramach realizacji projektu „Substantiation and measures for implementation of a human rights-based integrated approach to rural development, food security and land policy in post-war rebuilding of Ukraine” („rUAR: Rebuild Rural Ukraine”) dofinansowanym w ramach programu „Long-term program of support of the Ukrainian research teams at the Polish Academy of Sciences carried out in collaboration with the U.S. National Academy of Sciences with the financial support of external partners”. Artykuł odzwierciedla wyłącznie opinie autora, natomiast Polska Akademia Nauk, Narodowa Akademia Nauk Stanów Zjednoczonych oraz pozostali partnerzy wspierający program nie ponoszą odpowiedzialności za ewentualne wykorzystanie zawartych w nim informacji.

Utwór dostępny jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
[Creative Commons CC BY 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Zidentyfikowano pięć ryzyk, jakie logika agroholdingowa niesie dla europejskiego modelu agrarnego.

Główne wnioski: Rzeczywistym wyzwaniem integracyjnym nie jest konkurencja ze strony ukraińskiego rolnictwa jako takiego, lecz zderzenie logiki agroholdingowej z wielofunkcyjnym i zrównoważonym modelem agrarnym, który UE zbudowała poprzez Wspólną Politykę Rolną (WPR). Konflikt ten ma charakter przede wszystkim normatywny, a nie wyłącznie ekonomiczny. Bezpieczna integracja wymaga spełnienia trzech powiązanych warunków: pełnej harmonizacji standardów, reformy WPR wyposażonej w mechanizmy antykoncentracyjne oraz wzmocnienia ukraińskiego indywidualnego (w tym farmerskiego) sektora rolnego.

Słowa kluczowe: dualizm strukturalny rolnictwa, podejście oparte na prawach człowieka, sprawiedliwość terytorialna, akcesja Ukrainy do UE, Wspólna Polityka Rolna, agroholdingi.

1. Wprowadzenie. Pułapka uproszczonego schematu narracyjnego

Gdy debata publiczna sięga po hasło „ukraińskie rolnictwo”, zwykle przywoływane są imponujące dane: ponad 41 mln ha użytków rolnych oraz pozycja Ukrainy jako jednego z największych światowych producentów oraz eksporterów zbóż i oleju słonecznikowego (Sejm RP, 2024, s. 5). Obraz ten jest prawdziwy, uwzględnia jednak wyłącznie potencjał produkcyjny i eksportowy ukraińskiego rolnictwa, pozostawiając poza kadrem jego zróżnicowanie strukturalne – czynnik o fundamentalnym znaczeniu dla oceny skutków potencjalnej akcesji Ukrainy do Unii Europejskiej (UE).

W polskiej i europejskiej debacie dominuje prosty schemat: duże ukraińskie rolnictwo zagrozi małemu i średniemu rolnictwu europejskiemu (OSW, 2023; Régnier, Aubert, 2025; Sejm RP, 2024, s. 8–10; WEI, IER, 2024). Ujęcie to jest zarazem trafne i dalece uproszczone. Trafne, ponieważ rozpoznaje realne ryzyko zderzenia potencjałów produkcyjnych o asymetrycznej skali. Uproszczone, gdyż nie precyzuje, jakie jest ukraińskie rolnictwo wchodzące do struktur unijnych i na jakich warunkach. Odpowiedź na to pytanie ma zasadnicze znaczenie zarówno dla oceny ryzyk, jak i dla projektowania polityk integracyjnych.

Celem głównym artykułu jest ocena, w jakim stopniu struktura ukraińskiego sektora rolnego odpowiada założeniom europejskiego modelu agrarnego, oraz określenie warunków integracji wynikających z tej oceny. Celowi temu podporządkowano cztery cele szczegółowe: (1) charakterystykę wewnętrznego zróżnicowania ukraińskiego sektora rolnego i jego znaczenia dla analizy skutków akcesji; (2) rekonstrukcję historycznych i aksjologicznych podstaw europejskiej polityki rolnej jako projektu chroniącego określony model agrarny; (3) analizę logiki działania korporacyjnych agroholdingów i jej relacji do zasad europejskiego modelu

agrarnego; (4) sformułowanie warunków integracji, ujmowanych przez pryzmat sprawiedliwości terytorialnej, podejścia opartego na prawach człowieka oraz wielofunkcyjności rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich.

Artykuł opiera się na wynikach badań prowadzonych w ramach projektu „rUAr: Rebuild Rural Ukraine” (IRWiR PAN, 2026), realizowanego w latach 2023–2026 w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN we współpracy z Instytucją Państwową „Instytut Ekonomii i Prognozowania Narodowej Akademii Nauk Ukrainy” oraz Instytutem Gospodarki Gruntami Narodowej Akademii Agrarnych Nauk Ukrainy, przy wsparciu finansowym Polskiej Akademii Nauk, Narodowej Akademii Nauk Stanów Zjednoczonych oraz innych partnerów. Artykuł nawiązuje także do wcześniejszych prac i wniosków autora dotyczących struktury agrarnej Ukrainy (Borodina, Krupin, 2018; Czubak, Kalinowski, Krupin, 2025; Krupin, Zawalińska, 2022; Shubravskaya i in., 2024).

Artykuł ma charakter analizy problemowej opartej na danych zastanych i łączy cztery metody badawcze. Przegląd literatury przedmiotu, obejmujący zarówno klasyczne prace z zakresu ekonomii instytucjonalnej i teorii sprawiedliwości, jak również publikacje z lat 2015–2026 dotyczące rolnictwa Ukrainy oraz integracji europejskiej, służy realizacji celów szczegółowych (1) i (2). Analiza instytucjonalna, prowadzona w perspektywie od 1991 r., ze szczególnym uwzględnieniem regulacji obrotu gruntami rolnymi z lat 2001–2021, odpowiada celom (2) i (3). Wtórna analiza danych statystycznych Państwowej Służby Statystyki Ukrainy oraz zestawień branżowych za lata 2020–2026 pozwala scharakteryzować strukturę sektorową rolnictwa i skalę koncentracji gruntów, realizując cele (1) i (3). Natomiast wtórne wykorzystanie wyników badania ankietowego przeprowadzonego wśród 627 ukraińskich rolników dostarcza empirycznego zakotwiczenia dla wniosków formułowanych w ramach celu (4). Zakres czasowy analizy obejmuje więc okres od odzyskania przez Ukrainę niepodległości w 1991 r. do chwili obecnej (2026 r.), przy czym warstwa empiryczna koncentruje się na latach 2020–2025, a odniesienia do Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) uwzględniają perspektywę finansową 2023–2027.

2. Dualizm strukturalny rolnictwa Ukrainy – brakujący wymiar debaty

W krajach Europy Środkowej transformacja – dzięki polityce rolnej świadomie chroniącej pewną strukturę agrarną – zapewniła trwałość i odporność sektora małych i średnich gospodarstw rodzinnych jako fundamentu systemu żywnościowego. Natomiast w Ukrainie w ciągu ponad trzech dekad ukształtowały się dwa biegunowe sektory, których logika funkcjonowania, dostęp do zasobów i rola systemowa są fundamentalnie odmienne (Borodina, Krupin, 2018; Krupin, Zawalińska, 2022; Zinchuk i in., 2017). Dualny charakter rolnictwa ukraińskiego odnotowują

również analizy polskie prowadzone w kontekście skutków akcesji (Czubak, Kalinowski, Pepliński, 2024).

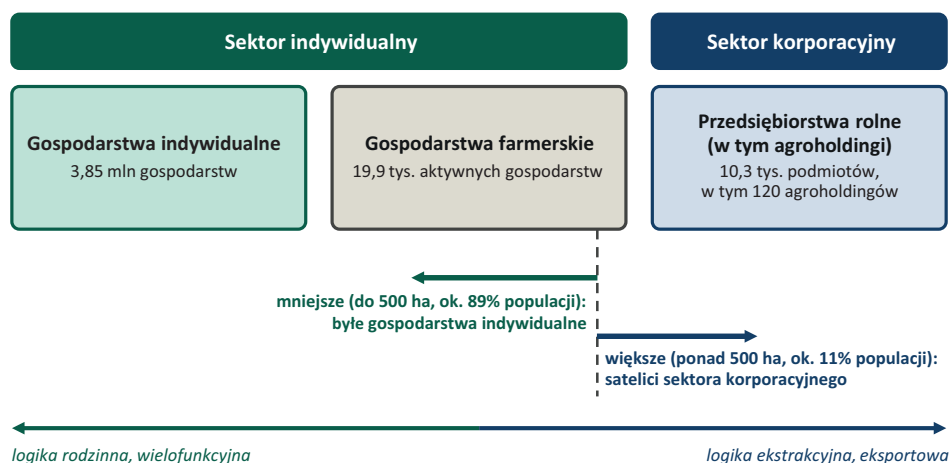
Podział ten wymaga doprecyzowania. W ujęciu ukraińskiej państwowej statystyki rolnictwo obejmuje dwie kluczowe kategorie podmiotów: gospodarstwa indywidualne oraz przedsiębiorstwa rolne, w ramach których wyodrębnia się gospodarstwa farmerskie. Do przedsiębiorstw rolnych zalicza się również agroholdingi, choć pojęcie to nie pochodzi z oficjalnej statystyki, lecz z opracowań naukowych i publicystycznych. Dualizm strukturalny nie odnosi się jednak do liczby kategorii statystycznych, lecz do logik gospodarowania, które je organizują. Gospodarstwa farmerskie nie tworzą trzeciej, autonomicznej logiki: mniejsze z nich, stanowiące zdecydowaną większość, funkcjonują w sposób zbliżony do gospodarstw indywidualnych, większe zaś pozostają powiązane kapitałowo lub organizacyjnie z sektorem korporacyjnym. Segment pośredni nie równoważy dualizmu ani go nie niweluje, lecz go odtwarza, rozkładając się między dwa bieguny.

Sektor korporacyjny tworzą przede wszystkim agroholdingi, czyli wielkoobszarowe, pionowo zintegrowane korporacje rolnicze łączące produkcję roślinną, logistykę i eksport, a w ograniczonym zakresie także przetwórstwo. Statystyka publiczna rejestruje w Ukrainie 10,3 tys. przedsiębiorstw rolnych, nie licząc gospodarstw farmerskich (Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, 2026), spośród których ok. 120 stanowią agroholdingi (Latifundist, 2026). Według rankingu portalu Latifundist (2026), dziesięć największych agroholdingów kontrolowało w 2026 r. łącznie ok. 2,3 mln ha gruntów rolnych Ukrainy. Producenci ci wytwarzają dominującą część eksportu zbóż i roślin oleistych, kontrolują znaczną część pojemności silosowych kraju oraz dysponują własnymi terminalami portowymi i taborami kolejowym.

Po przeciwnej stronie spektrum podmiotów w rolnictwie ukraińskim znajduje się sektor indywidualny (ukr. *hospodarstva naselennia*, dosł. „gospodarstwa ludności”), tworzony przez ponad 3,85 mln małych indywidualnych gospodarstw rolnych, w większości bez formalnego statusu prawnego podmiotu rolniczego (Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, 2024 – stan na 1 stycznia 2024). Gospodarstwa te wytwarzają ponad 75% krajowej produkcji mleka, dominują w produkcji warzyw, owoców i ziemniaków, a ich przeciętny areal nie przekracza kilku hektarów (Mamonova, Borodina, Kuns, 2023). Sektor ten – mimo że statystycznie ogromny pod względem liczby podmiotów – pozostaje systemowo niewidoczny: nie figuruje w rejestrach jako adresat polityk publicznych, nie uzyskuje wsparcia z programów rządowych, nie jest reprezentowany w organach doradczych.

Między tymi dwoma biegunami mieści się też trzecia kategoria, którą statystyka Ukrainy wlicza do sektora korporacyjnego (Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, 2024), a dokładnie do przedsiębiorstw rolnych. Składa się na nią 19,9 tys. statystycznie aktywnych gospodarstw farmerskich (ukr. *fermerski gospodarstva*; według stanu

na 2025 r.), które posiadają formalny status prawny (Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, 2026) i zarządzają łącznie ok. 4,5 mln ha (Slobodianyk, 2023). Liczba ta zmniejszyła się o ponad 1/4 w porównaniu z 2020 r., gdy wynosiła 27,7 tys., przy czym najgłębszy spadek przypadł na pierwszy rok pełnoskalowej wojny (2022). Kategoria ta, która miała stanowić ścieżkę modernizacji łączącą gospodarstwa indywidualne z formalnym rynkiem, w rzeczywistości funkcjonuje dziś jako dwie odrębne grupy podmiotów prawnie zaliczanych do tej samej struktury. Mniejsze podmioty, o areale do 500 ha, stanowią blisko 89% tej kategorii (Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, 2026) i są w istocie byłymi gospodarstwami indywidualnymi, które mimo słabego wsparcia instytucjonalnego zdecydowały się na rejestrację działalności gospodarczej oraz próbę zwiększenia skali i areалу oraz przejścia na produkcję towarową. Pozostałe 11%, czyli ok. 2,2 tys. podmiotów gospodarujących na areale powyżej 500 ha, w tym niespełna tysiąc przekraczających 1000 ha, jest w znaczącej części powiązane kapitałowo lub organizacyjnie z agroholdingami i pełni funkcję satelitów sektora korporacyjnego (Martyn i in., 2020). Strukturę sektorową rolnictwa Ukrainy zaprezentowano na rysunku 1, należy jednak podkreślić, że prezentowane grupowanie nie powiela się ze statystyką ukraińską, w której gospodarstwa farmerskie i przedsiębiorstwa rolne są traktowane wyłącznie z pozycji ich statusu prawnego i raportowane łącznie jako podmioty gospodarcze jednej kategorii.

Rysunek 1. Dualizm struktury agrarnej Ukrainy

Figure 1. Dualism of the agrarian structure in Ukraine

Źródło: opracowanie własne na podstawie Borodina i Krupin (2018) oraz danych Latifundist (2026) i Państwowej Służby Statystyki Ukrainy (2026).

Source: own elaboration based on Borodina and Krupin (2018) and data from Latifundist (2026) and the State Statistics Service of Ukraine (2026).

Opisana struktura ma fundamentalne znaczenie dla debaty o akcesji Ukrainy do UE. Gdy mówi się o „wejściu ukraińskiego rolnictwa” na rynek unijny, to faktycznie mowa jest przede wszystkim o ekspansji agroholdingów. To one dysponują zdolnościami eksportowymi, infrastrukturą logistyczną oraz kapitałem finansowym i politycznym, pozwalającymi wpływać na warunki integracji zarówno ze strony Ukrainy, jak i częściowo ze strony UE (np. poprzez powiązanych z nimi lobbyistów czy naukowców europejskich). Miliony małych i średnich indywidualnych producentów pozostają poza tą dynamiką, tak samo jak pozostawały poza nią przez ponad trzy dekady transformacji krajowej. A jednak – jak trafnie ujmuje to Borodina (2022, s. 45) – „prawa [...] nie powinny być traktowane priorytetowo ze względu na interesy agrobiznesu lub status społeczno-gospodarczy określonej kategorii osób lub grup społecznych”.

Na uwagę zasługuje pewien paradoks metodyczny, który sam w sobie stanowi argument za niewystarczalnością agregowanych wskaźników nierówności dla charakterystyki ukraińskiego rolnictwa. Współczynnik Giniego dla koncentracji użytków rolnych w Ukrainie obliczony przez Ibatullina i in. (2026) wynosi 0,457, czyli wartość umiarkowaną w porównaniu z Rumunią (0,58), Bułgarią (powyżej 0,80 w większości regionów) czy średnią UE-27 (0,82 według: Kay, Peuch, Franco, 2015). Niższa wartość ukraińskiego współczynnika Giniego nie oznacza jednak mniejszej koncentracji w sensie społecznym ani systemowym; ujawnia ona strukturalną cechę ukraińskiego dualizmu. Sektor gospodarstw indywidualnych – liczący ponad 3,85 mln podmiotów i ukierunkowany przede wszystkim na produkcję drobnотовarową lub samozaopatrzeniową – wygładza statystyczny rozkład. Jednocześnie w obrębie samego sektora korporacyjnego koncentracja gruntów rolnych osiąga relatywnie wysokie poziomy, typowe bardziej dla krajów Ameryki Łacińskiej niż dla Europy. W takim przypadku wskaźnik zagregowany zaciera to, co jest faktyczną istotą problemu – współwystępowanie dwóch ekstremów na przeciwnych biegunach skali.

Skala koncentracji korporacyjnej gruntów rolnych w Ukrainie wymaga analizy nie tylko krajowej, lecz także przede wszystkim na poziomie wspólnot lokalnych (hromad, odpowiedników polskich gmin; Hohol, Tsybulska, 2022) – tam bowiem kształtują się warunki dostępu do ziemi. Kartograficzna analiza struktury dzierżawy w wybranych rejonach obwodów winnickiego, kijowskiego i sumskiego (Nedohonov i in., 2026) ujawnia skalę lokalnej koncentracji nieuchwytną we wskaźnikach krajowych: w wielu hromadach pojedynczy agroholding kontroluje od 40% do ponad 70% użytków rolnych, w skrajnych zidentyfikowanych przypadkach nawet ponad 73%.

Ustalenia te prowadzą do ważnego wniosku w zakresie obrotu gruntami rolnymi Ukrainy: obowiązujący ustawowy limit posiadania 10 tys. ha dla jednego

podmiotu (Rada Najwyższa Ukrainy, 2020), traktowany przez ukraińskie władze jako „bezpiecznik” antykoncentracyjny, okazuje się w praktyce fikcją – ten sam areal rozproszony na przestrzeniach wielu hromad w całym kraju tworzy zupełnie inną rzeczywistość niż 3–5 tys. ha skoncentrowanych w jednej niewielkiej społeczności lokalnej. Autorzy raportu (Nedohonov i in., 2026) zwracają uwagę, że ukraińska ustawa „O ochronie konkurencji gospodarczej” (Rada Najwyższa Ukrainy, 2001) definiuje pozycję dominującą od progu 35% udziału rynkowego (jest to próg przekroczony dzisiaj w wielu hromadach), natomiast Antymonopolowy Komitet Ukrainy nie prowadzi żadnego monitoringu koncentracji przewagi gospodarczej w układzie przestrzennym, w tym w zakresie koncentracji gruntów rolnych.

Znamienny jest tu epizod legislacyjny, który ujawnił wewnętrzne napięcia ukraińskiej debaty o strukturze sektora. W 2021 r. do Rady Najwyższej Ukrainy wpłynął projekt ustawy nr 6013: „O szczególnych zasadach regulowania działalności gospodarczej niektórych rodzajów osób prawnych i ich zrzeczeń w okresie przejściowym” (Rada Najwyższa Ukrainy, 2021), który w pierwotnym brzmieniu przewidywał obowiązek przekształcenia wszystkich gospodarstw farmerskich w spółki z ograniczoną odpowiedzialnością bądź ich likwidacji w ciągu pięciu lat. Odczytywany jako potencjalne narzędzie eliminacji specyficznej kategorii prawnej chroniącej sektor rodzinny, projekt spotkał się z ostrym sprzeciwem organizacji farmerskich (Slobodianyk, 2023) i ostatecznie – po dyskusjach jesienią 2024 r. oraz głosowaniu Rady Najwyższej z 9 stycznia 2025 r. – kontrowersyjne przepisy wyeliminowano z ustawy (Komitet Rady Najwyższej Ukrainy, 2025). Epizod ten ilustruje jednak, jak krucha jest pozycja sektora indywidualnego w ukraińskim systemie prawnym i jak aktywna pozostaje presja na zacieranie instytucjonalnych granic między nim a sektorem korporacyjnym. Próba ich zatarcia ma też precyzyjny cel: utrudnia identyfikację i rozróżnianie grup podmiotów, a tym samym prowadzenie polityki różnicującej wsparcie, przeciwdziałającej koncentracji gruntów rolnych i wyrównującej szanse gospodarcze gospodarstw indywidualnych oraz farmerskich, także w procesie akcesji Ukrainy do UE.

3. Wspólna Polityka Rolna jako projekt wartości – wymiar historyczny i normatywny

Właściwa ocena implikacji ukraińskiej struktury agrarnej dla europejskiego sektora rolnego wymaga przypomnienia historycznego i aksjologicznego fundamentu WPR. Polityka ta nie jest bowiem neutralnym mechanizmem wsparcia produkcji żywności, tylko projektem świadomie kształtującym pożądany model agrarny, osadzonym w określonej wizji relacji między rolnictwem, społeczeństwem a przestrzenią.

Gdy w 1957 r. traktaty rzymskie ustanowiły podstawy WPR, ich twórcy stali przed zadaniem integracji krajów o silnie zróżnicowanych sektorach rolnych, od intensywnie uprzemysłowionego rolnictwa holenderskiego po drobne, rodzinne gospodarstwa regionów śródziemnomorskich. Przyjęty model oparto na mechanizmach dochodowych kierowanych do aktywnych rolników indywidualnych i był on świadomą odpowiedzią na potrzebę zachowania struktury agrarnej bazującej na gospodarstwach rodzinnych, zdolnych do pełnienia funkcji nie tylko produkcyjnych, lecz także środowiskowych, społecznych i infrastrukturalnych.

Ewolucja WPR w ciągu prawie siedmiu dekad odzwierciedla pogłębianie tej wielofunkcyjnej wizji rolnictwa. Ekologizacja produkcji, programy rolnośrodowiskowe, płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi, wsparcie dla młodych rolników i małych gospodarstw – wszystkie te instrumenty wyrażają konsekwentną filozofię: europejskie rolnictwo dostarcza nie tylko żywności, lecz także wielu dóbr publicznych, za które społeczeństwo jest gotowe płacić ze środków publicznych.

Profesor Wilkin (2023, s. 24–25), nawiązując do klasycznej koncepcji Johna Rawlsa, przypominał, że sprawiedliwość jest pierwszą cnotą instytucji społecznych, a instytucje „nieważne jak sprawne i dobrze zorganizowane, muszą zostać zniesione, jeśli są niesprawiedliwe”. Odczytana przez ten pryzmat WPR ujawnia swój fundament w zasadzie sprawiedliwości dystrybutywnej: wsparcie publiczne trafia do tych, którzy dostarczają dobra publiczne poprzez wielofunkcyjną, aktywną gospodarkę rolną, a nie do podmiotów maksymalizujących zyski z eksportu surowców kosztem środowiska i wspólnot wiejskich.

Sytuuje to WPR w nurcie ekonomii instytucjonalnej, który coraz wyraźniej zastępuje paradygmat neoklasyczny w analizie sektora rolnego (Wilkin, 2016; Zieliński, 2025). Zgodnie z klasyczną definicją Northa (1991, s. 97) instytucje to obmyślane przez ludzi ograniczenia, które kształtują wzajemne oddziaływania i strukturyzują bodźce w wymianie politycznej, społecznej i ekonomicznej. WPR – rozumiana jako formalny zestaw reguł, regulacji i instrumentów finansowych – nie jest więc pasywnym odzwierciedleniem wolnorynkowej wyceny produktów rolnych, lecz stanowi aktywny czynnik kształtujący sam sposób prowadzenia działalności rolniczej w Europie. Stanowi zespół instytucji formalnych, które wbudowują w logikę codziennych decyzji gospodarstw rolnych cele publiczne: ochronę środowiska, bezpieczeństwo żywnościowe, vitalność obszarów wiejskich. W tym sensie WPR realizuje postulat northowskiego „indywidualizmu instytucjonalnego”, czyli sprzężenia zwrotnego między formalnymi regułami a działaniami aktorów (Zieliński, 2025, s. 49). Perspektywa ta ma bezpośrednie konsekwencje dla analizy akcesyjnej: włączenie ukraińskiego sektora rolnego w ramy WPR nie sprowadza się do rozszerzenia zakresu geograficznego polityki, lecz oznacza konfrontację dwóch odmiennych systemów instytucjonalnych – unijnego, opartego na formalnych

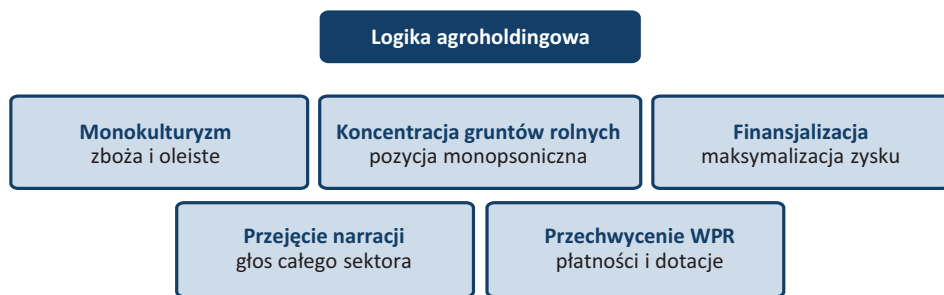
regulacjach publicznych i skutecznym egzekwowaniu prawa, oraz ukraińskiego, w którym, jak dokumentują Krupin i Zawalińska (2022) oraz Moldavan i Pimenova (2021), formalne instytucje są słabe, a faktyczna alokacja zasobów następuje na bazie nieformalnych sieci powiązań między korporacyjnym kapitałem agroholdingowym a aparatem państwowym.

Reforma WPR na lata 2023–2027 wzmocniła te tendencje poprzez obowiązkowe ekoschematy, wzmocnioną płatność redystrybucyjną dla mniejszych gospodarstw oraz wymogi dotyczące aktywnego rolnika. Wszystkie te zmiany odpowiadają na potrzebę realokacji wsparcia od gospodarstw wielkoobszarowych ku podmiotom, które rzeczywiście realizują wielofunkcyjną misję europejskiego rolnictwa. To właśnie wypracowany przez dekady dorobek instytucjonalny stoi dziś w obliczu nowego wyzwania: potencjalnego włączenia w ramy WPR największego producenta rolnego kontynentu, którego dominujący segment (agroholdingowy), kieruje się logiką diametralnie odmienną od tej, którą WPR stara się przez lata kształtować.

4. Logika funkcjonowania agroholdingów a wartości europejskiego modelu agrarnego

Agroholdingi ukraińskie są racjonalnymi podmiotami gospodarczymi, które przez ponad trzy dekady rozwijały i optymalizowały swoją działalność w warunkach specyficznego systemu instytucjonalnego: słabego egzekwowania praw własności, niskiej jakości rządzenia, wysokiej korupcji, braku skutecznych regulacji antykoncentracyjnych oraz funkcjonujących preferencyjnych kanałów dostępu do zasobów publicznych (Krupin, Zawalińska, 2022; Moldavan, Pimenova, 2021). Nie należy ich charakteryzować jako podmiotów działających w złej wierze, lecz jako racjonalnych aktorów, którzy przez dekady robili to, na co im instytucjonalne otoczenie pozwalało: koncentrowali grunty rolne dzięki mechanizmom dzierżawy lub (nieformalnemu) przejściu własności, wyspecjalizowali się w kilku eksportowych monokulturach o najwyższej rentowności oraz zinternalizowali koszty logistyczne przez pionową integrację. Logika ta – nazywana dalej agroholdingową – jest właściwa dominującemu segmentowi sektora korporacyjnego. Zestawienie pięciu ryzyk, które logika ta niesie za sobą dla europejskiego modelu agrarnego, przedstawiono na rysunku 2.

Z modelem tym wiąże się pięć ryzyk dla europejskiego modelu agrarnego, wynikających z cech fundamentalnie sprzecznych z jego filozofią. Pierwsze ryzyko to **monokulturyzm eksportowy**: struktura zasiewów agroholdingów jest zdominowana przez pszenicę, kukurydzę, słonecznik i rzepak, czyli uprawy o najwyższej rentowności eksportowej. Produkcja zwierzęca (oprócz ukierunkowanego na eksport drobiu), warzywnictwo, sadownictwo i inne pracochłonne segmenty są

Rysunek 2. Pięć ryzyk logiki agroholdingowej

Figure 2. Five risks of agriholding logic

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bachev (2008), Borodina (2022), Graubner, Ostapchuk, Gagalyuk (2020), Hubbard i in. (2014), Mousseau i Devillers (2023), UCAB, UAC (2026).

Source: own elaboration based on Bachev (2008), Borodina (2022), Graubner, Ostapchuk, Gagalyuk (2020), Hubbard et al. (2014), Mousseau and Devillers (2023), UCAB, UAC (2026).

konsekwentnie marginalizowane. Moldavan i Pimenova (2021) dokumentują, że przejście na produkcję monokulturową doprowadziło do wyczerpywania zasobów czarnoziemów i wyludnienia obszarów wiejskich. W modelu UE ochrona zdrowia gleb jest elementem warunkowości i ekoschematów; w modelu agroholdingowym ignoruje się ją na rzecz maksymalizacji plonów.

Drugie ryzyko to agresywna **koncentracja zasobów produkcyjnych** (przede wszystkim gruntów rolnych). Badania Graubnera, Ostapchuka i Gagalyuka (2020) dowiodły, że agroholdingi dysponują monopsonistyczną siłą na lokalnych rynkach dzierżawy gruntów rolnych i dyktują stawki czynszów poniżej wartości rynkowej. Mechanizmy koncentracji gruntów rolnych, choć specyficzne instytucjonalnie (dominacja dzierżawy nad własnością, wynikająca z wieloletniego moratorium na sprzedaż gruntów rolnych w Ukrainie), mają efekt analogiczny do tego, który WPR stara się ograniczać przez mechanizmy ograniczania dostępu do płatności (*capping*) i redystrybucji: nieproporcjonalny transfer zasobów publicznych do podmiotów o największym areale. Borshchevskyi, Tsybulska i Chemerys (2024) wskazują w tym kontekście na odpływ zasobów od gospodarstw będących filarem krajowego bezpieczeństwa żywnościowego do wielkich agroholdingów faworyzowanych przez decydentów, co obniża tempo wzrostu i efektywność ekonomiczną gospodarki wiejskiej.

Trzecie ryzyko, być może najgłębiej strukturyzujące pozostałe, wynika z tego, że logika agroholdingowa jest dzisiaj w znacznej mierze logiką zintegrowaną z globalnym systemem **sfinansjalizowanej produkcji rolnej**. Jak dokumentują Mousseau i Devillers (2023) w raporcie Oakland Institute, dziewięć z dziesięciu największych

właścicieli gruntów rolnych w Ukrainie jest zarejestrowanych za granicą, przede wszystkim w tzw. rajach podatkowych (Cypr, Luksemburg, Holandia), a także w USA i Arabii Saudyjskiej. Wśród akcjonariuszy Kernela, MHP (Myronivskiy Hliboproduct) i Astarty figurują m.in. Vanguard Group, Goldman Sachs oraz norweski Norges Bank Investment Management, zarządzający największym na świecie państwowym funduszem emerytalnym. Piąty co do wielkości właściciel ziemi w Ukrainie, amerykański fundusz kapitału prywatnego NCH Capital (marka Agroprosperis), ma wśród inwestorów fundusze emerytalne wielkich korporacji przemysłowych oraz fundusze wieczyste (*endowments*) uczelni, w tym Uniwersytetu Harvarda. Do tego dochodzi dźwignia kredytowa międzynarodowych instytucji finansowych: Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju (European Bank for Reconstruction and Development – EBRD), Europejskiego Banku Inwestycyjnego (European Investment Bank – EIB) i Międzynarodowej Korporacji Finansowej (International Finance Corporation – IFC), które pożyczyły w latach 2008–2023 łącznie 1,676 mld USD sześciu największym holdingom, w tym 592 mln samemu MHP. Ta struktura finansowa wyjaśnia wiele z pozostałych cech logiki agroholdingowej, takich jak: presja na rentowność kwartalną, konieczność obsługi długu w walucie obcej, a także wymagania akcjonariatu wymuszające ekstraktywny, monokulturowy, eksportowo zorientowany model produkcji. Komplikuje też funkcjonowanie ukraińskiego zakazu zakupu ziemi przez podmioty zagraniczne: w sytuacji niewypłacalności dłużnika – jak w przypadku restrukturyzacji zadłużenia Ukrlandfarming w latach 2016–2017 – kontrola nad aktywami przechodzi *de facto* na zagranicznych kredytodawców, niezależnie od formalnych zapisów ustawy o rynku ziemi.

Czwarte ryzyko, zarazem najtrudniejsze do empirycznego uchwycenia, dotyczy **przechwytywania narracji politycznej**. Jak zauważa Borodina (2022), korporacyjna ofensywa wymierzona w prawa indywidualnych gospodarstw rolnych w Ukrainie przejawia się w działaniach dominujących organizacji branżowych (takich jak Ukraiński Klub Agrarnego Biznesu czy Wszechukraińska Agrarna Rada), które w swoich wypowiedziach podają się za głos całego sektora rolnego Ukrainy, jednocześnie reprezentując w istocie interesy korporacyjnego agrobiznesu. Przykładem jest żądanie UCAB i UAC (2026) odnośnie do dziesięcioletniego okresu przejściowego na dostosowanie ukraińskiego sektora rolnego do norm UE dotyczących pestycydów, uzasadniane „koniecznością ochrony konkurencyjności eksportowej” ukraińskiego rolnictwa. Takie żądania, *de facto* chroniące intensywną produkcję monokulturową, przeciwdziałają harmonizacji standardów produkcji w przyszłym wspólnym rolnictwie UE, która mogłaby otworzyć nowe możliwości dla mniejszych, bardziej zdywersyfikowanych producentów.

Rosner (2022, s. 17), analizując logikę perswazji w użyciu pojęcia sprawiedliwości, zauważa, że etyczne pojęcia są często instrumentalizowane w celach

politycznych lub ekonomicznych. Narracja agroholdingów o ich „niezastępowalności” dla ukraińskiego bezpieczeństwa żywnościowego i eksportu jest klasycznym przykładem takiej instrumentalizacji: legitymizuje ona utrzymanie modelu produkcyjnego i dostępu do zasobów, który wyklucza ponad 3,85 mln drobnych producentów (Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, 2024), posługując się językiem interesu narodowego i globalnego bezpieczeństwa żywnościowego.

Narracja ta wpisuje się również w szerszy wzorzec mitu merytokratycznego, krytycznie analizowanego przez Sandela (2020) i Kowalskiego (2023). W takim ujęciu dominująca pozycja agroholdingów ma być interpretowana jako zasłużona nagroda za sprawność biznesową, innowacyjność czy zdolność do konkutowania na rynkach globalnych, podczas gdy w rzeczywistości – jak wskazują Graubner, Ostapchuk i Gagalyuk (2020) oraz Krupin i Zawalińska (2022) – pozycja ta jest w znacznej mierze efektem ścieżki instytucjonalnej: wieloletniego moratorium na sprzedaż ziemi, wymuszonej dominacji dzierżawy nad własnością, asymetrii logistycznej, marketingowej, informacyjnej oraz słabego egzekwowania prawa. Jak zauważa Kowalski (2023, s. 79), mit merytokratyczny „niesie za sobą erozję zbiorowości, degradację dobra wspólnego i poczucia odpowiedzialności za innych”, a w ukraińskim kontekście dokładnie ten mechanizm legitymizuje systemowe wykluczenie milionów drobnych producentów z debaty o przyszłości sektora rolnego.

Empiryczne potwierdzenie tej dynamiki przynosi najnowsze badanie ankietowe przeprowadzone wśród 627 ukraińskich rolników (Nedohonov i in., 2026). Zdecydowana większość respondentów (71,1%) ocenia wpływ agroholdingów na społeczności lokalne jako negatywny; zaledwie 0,5% widzi go pozytywnie. 40,8% rolników uważa, że lokalne władze w ich hromadach wspierają agroholdingi bardziej niż indywidualne gospodarstwa, a 46,6% wyraża realne obawy o utratę obecnie dzierżawionych gruntów na rzecz wielkich podmiotów. Badanie to pokazuje, że rozróżnienie między formalną retoryką „konkurencyjności” a percepcją uczestników rynku jest głębokie, a sama narracja o agroholdingach jako motorze rozwoju wsi nie znajduje potwierdzenia wśród tych, którzy faktycznie współuczestniczą w ukraińskim sektorze rolnym.

Piąte ryzyko dotyczy możliwego **przechwytywania instrumentów WPR**. Doświadczenia akcesji Rumunii i Bułgarii w 2007 r. – analizowane przez Hubbarda i in. (2014) oraz Bacheva (2008) – pokazują wyraźnie, że gdy duże podmioty mają przewagę organizacyjną i polityczną, płatności bezpośrednie trafiają przede wszystkim do nich, a nie do małych i średnich rolników indywidualnych. W Polsce mechanizm ten złagodziła tradycja indywidualnego gospodarowania i silniejszy sektor rodzinny. W Ukrainie, gdzie sektor indywidualny jest systemowo niewidoczny, a sektor farmerski walczy o przetrwanie, ryzyko przechwycenia instrumentów WPR przez agroholdingi jest realnym zagrożeniem.

5. Sprawiedliwość terytorialna i wielofunkcyjność rolnictwa jako kryteria oceny

Rzetelna ocena skutków akcesji Ukrainy wymaga wyjścia poza ramy czysto produktywistyczne (wolumeny produkcji, udziały w rynku, ceny skupu) i uwzględnienia szerszych kryteriów normatywnych. Dwa z nich mają szczególne znaczenie analityczne i polityczne: sprawiedliwość terytorialna i wielofunkcyjność rolnictwa.

Rozróżnienie między pojęciami przestrzeni a terytorium, choć często pomijane w debacie akcesyjnej, ma tu fundamentalne znaczenie analityczne. Jak przypomina Mróz (2023, s. 104), przestrzeń w ujęciu ekonomicznym ma charakter bardziej neutralny, terytorium zaś integruje lub przyczynia się do integracji aktorów podejmujących określoną działalność, stanowiąc aktywny czynnik w grze o rozwój (Jewtuchowicz, 2016). Oznacza to, że wejście agroholdingów na rynek unijny nie sprowadza się wyłącznie do konkurencji cenowej w abstrakcyjnej przestrzeni rynkowej. Jest to zderzenie dwóch odmiennych logik terytorialnych: logiki ekstrakcji surowca z ukraińskich obszarów wiejskich oraz logiki terytorialnego osadzenia charakterystycznej dla europejskich gospodarstw rodzinnych. Trafnie ujmuje to Rodríguez-Pose (2018) jako koncepcję „zemsty miejsc, które nie mają znaczenia”, wskazując, że narastające dysproporcje rozwojowe między centrami a peryferiami generują nie tylko nierówności ekonomiczne, lecz także konsekwencje polityczne, czyli wzrost niezadowolienia, radykalizację postaw i erozję zaufania do instytucji demokratycznych. W przypadku Ukrainy mechanizm ten działa na dwóch poziomach: wewnętrznym (marginalizacja sektora indywidualnego i farmerskiego wobec korporacyjnego) oraz potencjalnie europejskim (ryzyko wywołania analogicznych zjawisk w państwach członkowskich UE, których sektory rodzinne mogłyby zostać zepchnięte na margines rynku i polityki rolnej po ewentualnej akcesji bez odpowiednich zabezpieczeń).

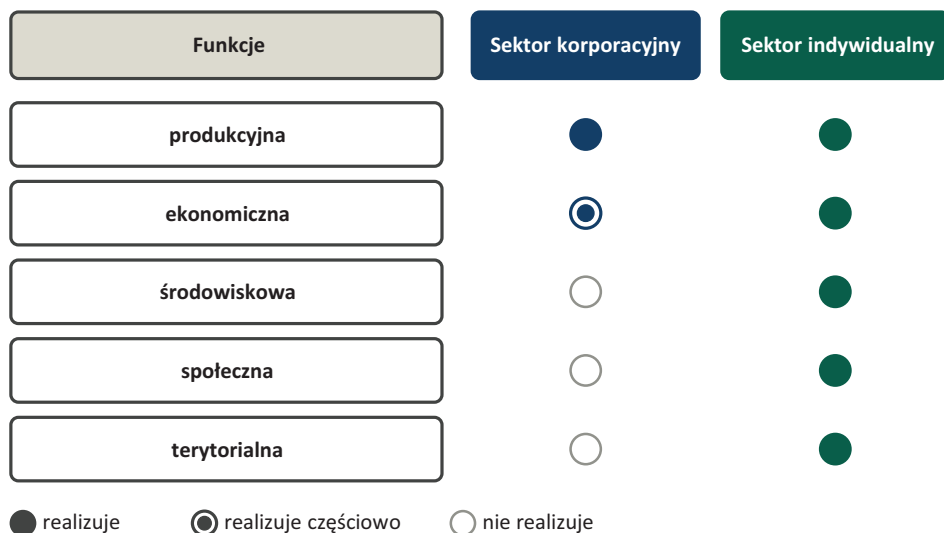
Sprawiedliwość terytorialna w ujęciu Wilkina (2023, s. 33), rozumiana jako forma sprawiedliwości społecznej uwzględniająca przestrzenne uwarunkowania jednostek i grup oraz traktująca przestrzeń jako potencjalną barierę dostępu do sprawiedliwości, jest szczególnie adekwatna w analizie skutków dominacji agroholdingów dla ukraińskich obszarów wiejskich. Koncentracja produkcji w wielkich holdingach oraz sztywnie powiązanych z nimi podmiotach prowadzi do wyczerpywania lokalnych zasobów (ziemi w sensie obszarowym, wody, jakości gleby, infrastruktury) bez ich odtwarzania. Jak dokumentują Hutorov i in. (2022), regiony służące jako „strefy ekstrakcji surowca” doświadczają regresu ekonomicznego mimo wzrostu wolumenu produkcji. Jest to klasyczny przykład niesprawiedliwości terytorialnej: korzyści z wykorzystania zasobów przepływają poza terytorium ich wytworzenia, a koszty – degradacja gleb, wyludnienie, zanik usług publicznych – pozostają lokalnie.

Raport Ekodii (Nedohonov i in., 2026) dostarcza konkretnych dowodów na tak opisany mechanizm ekstrakcji. Agroholdingi płacą podatki w miejscu rejestracji centrali (najczęściej w stolicy), a nie w miejscu faktycznej produkcji; kontrolują także logistykę, elewatory i kanały eksportowe, narzucając małym producentom ceny skupu i warunki zbytu. Jak ujmuje to jeden z rolników cytowanych w raporcie: „Sieją tu, ale podatki płacą w Kijowie. A hromada – z rozbitymi drogami i szkołami bez ogrzewania”. Tak opisany wzorzec, czyli wyprowadzanie wartości ekonomicznej poza terytorium jej wytworzenia przy jednoczesnym pozostawianiu w nim kosztów środowiskowych i społecznych, jest klasyczną manifestacją niesprawiedliwości terytorialnej w sensie, jaki nadają temu pojęciu Wilkin (2023), a także Borodina (2022) oraz Borodina i in. (2020).

Borodina (2022, s. 45) precyzuje ten mechanizm w kontekście ukraińskim: „gdy procesy ekspansji rolniczej opierają się na podejściu neoliberalnym, generują one liczne przypadki niesprawiedliwości przestrzennej prowadzące do braku bezpieczeństwa użytkowania i własności ziemi dla mieszkańców wsi, zwłaszcza z grup ubogich i pokrzywdzonych”. Zderzenie tej logiki z europejskim modelem agrarnym, który od lat 60. XX w. buduje instrumentarium polityczne właśnie w celu przeciwdziałania takim tendencjom, jest więc nie tylko wyzwaniem ekonomicznym, lecz także normatywnym.

Koncepcja wielofunkcyjności rolnictwa rozwijana w ramach WPR i systemowo obecna w pracach OECD (2001) i FAO (1999) stanowi punkt wyjścia dla przyjętego tu ujęcia, w którym europejski sektor rolny pełni pięć równoległych funkcji: produkcyjną, ekonomiczną, środowiskową, społeczną i terytorialną. Analiza struktury produkcji agroholdingów wyraźnie pokazuje, że realizują one przede wszystkim pierwszą i częściowo drugą funkcję, czyli produkcję żywności i generowanie wartości ekonomicznej na poziomie makro, marginalizując jednocześnie pozostałe. Natomiast małe i średnie gospodarstwa są strażnikami funkcji środowiskowej (utrzymanie bioróżnorodności i żyzności gleb), społecznej (spójność wspólnot lokalnych, zatrudnienie) i terytorialnej (przeciwdziałanie wyludnieniu). Realizację poszczególnych funkcji przez oba sektory przedstawiono na rysunku 3.

Rozróżnienie to ma bezpośrednie konsekwencje dla projektowania warunków akcesji Ukrainy. Reformy WPR, stopniowo przesuwające wsparcie od wolumenu produkcji ku realizacji funkcji publicznych, tworzą naturalną, choć nie automatyczną, barierę dla modelu agroholdingowego. Warunkowość środowiskowa i ekoschematy, wymóg „aktywnego rolnika” prowadzącego rzeczywistą działalność rolną, redystrybucyjna płatność dla pierwszych hektarów – wszystkie te mechanizmy są potencjalnie spójne z filozofią hamowania korporacyjnej monokulturyzacji. Jednak ich skuteczność będzie zależała od jakości implementacji i siły instytucji nadzorujących, które w Ukrainie wymagają jeszcze kształtowania i wzmacniania poprzez głębokie reformy instytucjonalne oraz edukację i rozwój świadomości samego społeczeństwa.

Rysunek 3. Realizacja pięciu funkcji rolnictwa przez sektor korporacyjny i indywidualny w Ukrainie

Figure 3. Fulfilment of the five functions of agriculture by the corporate and individual sectors in Ukraine

Źródło: opracowanie własne na podstawie koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa (FAO, 1999; OECD, 2001).
Source: own elaboration based on the concept of multifunctionality of agriculture (FAO, 1999; OECD, 2001).

Trafna jest tu refleksja Sena (2009), zgodnie z którą zamiast dążyć do niemożliwego, czyli pełnej sprawiedliwości idealnej rzeczywistości, należy systematycznie usuwać „rażące, dotkliwe niesprawiedliwości” (za: Kowalski, 2023, s. 82). W kontekście akcesyjnym oznacza to rezygnację z poszukiwania doskonałego modelu integracji na rzecz identyfikacji konkretnych mechanizmów strukturalnych, których utrzymanie po akcesji byłoby szczególnie szkodliwe. W rozpatrywanym przypadku byłyby to: prawna niewidoczność i marginalizacja 3/4 ukraińskich producentów żywności, monopsonistyczna pozycja agroholdingów na rynkach dzierżawy/własności gruntów rolnych oraz asymetria w dostępie do wsparcia publicznego oraz rynków zbytu.

6. Trzy warunki obopólnie bezpiecznej i korzystnej integracji

Przeprowadzona analiza pozwala sformułować trzy fundamentalne warunki, których spełnienie jest konieczne (choć niewystarczające) dla bezpiecznej i korzystnej dla wszystkich zaangażowanych stron integracji Ukrainy z UE.

6.1. Pełna harmonizacja standardów procesów produkcyjnych

Pierwszym i niezbędnym warunkiem jest pełna harmonizacja standardów środowiskowych, fitosanitarnych, stosowania środków ochrony roślin i nawozów mineralnych, czy też dobrostanu zwierząt. Nie chodzi tu wyłącznie o ochronę konsumentów europejskich, lecz o zapewnienie równych warunków konkurencji podmiotom, które już dostosowały się do tych standardów, ponosząc znaczące koszty inwestycyjne. Długie okresy przejściowe, jakich domagają się organizacje branżowe reprezentujące agroholdingi funkcjonujące w Ukrainie (UCAB, UAC, 2026), oznaczałyby *de facto* nieuczciwą konkurencję przez długie lata wobec podmiotów europejskich, które już poniosły koszty tego dostosowania.

Harmonizacja standardów ma też głębszy wymiar. Zgodność z wymogami środowiskowymi jest bowiem warunkiem koniecznym partycypacji w ekoschematach i programach rolnośrodowiskowych WPR. Podmioty nieharmonizujące nie byłyby w stanie korzystać z tych instrumentów, co stworzyłoby naturalną barierę dla tych, których model produkcji opiera się na intensywnej chemizacji i monokulturze, a jednocześnie otworzyłoby przestrzeń dla mniejszych, bardziej zdyspersyfikowanych producentów gotowych adaptować się do wymogów europejskich.

Wstępnym warunkiem wszystkich powyższych postulatów (harmonizacji standardów środowiskowych, sanitarnych i związanych z dobrostanem zwierząt) jest jednak przełamanie pewnego strukturalnego wzorca, który ukształtował ukraińskie reformy rolne. Wzorzec ten polega na warunkowaniu reform wewnętrznych pakietami kredytowymi międzynarodowych instytucji finansowych. Jak dokumentują Mousseau i Devillers (2023), ustawa 552-IX z marca 2020 r. (Rada Najwyższa Ukrainy, 2020), likwidująca moratorium na obrót gruntami rolnymi (obowiązujące jeszcze od 2001 r.), została przyjęta w okolicznościach szczególnie problematycznych z perspektywy sprawiedliwości proceduralnej: pomimo sprzeciwu 64% Ukraińców (Matuszak, 2020 – badanie Centrum Razumkova w lutym 2020 r.), w warunkach lockdownu COVID-19, gdy zgromadzenia publiczne były prawnie niemożliwe, a także jako wprost wynegocjowany warunek pakietu pomocowego Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) o wartości 5 mld USD. Analogiczny wzorzec zapowiadany jest dzisiaj przez Bank Światowy, IMF i EBRD w planach odbudowy powojennej: dalsza liberalizacja rynku ziemi, rozszerzenie programu Crop Receipts (finansowanie przez zastaw na przyszłych plonach) (OECD, 2025), prywatyzacja sektorów publicznych (Mousseau, Devillers, 2023).

Z perspektywy podejścia opartego na prawach człowieka wzorzec ten jest sam w sobie naruszeniem sprawiedliwości proceduralnej, niezależnie od merytorycznej oceny poszczególnych reform, gdyż odbywa się bez uwzględnienia potrzeb i problemów sektora indywidualnego ukraińskiego rolnictwa. Odpowiedzialna

integracja Ukrainy z UE wymaga więc zerwania z tą praktyką: reformy akcesyjne, zwłaszcza w sektorze rolnym, muszą być przedmiotem autentycznej deliberacji publicznej z udziałem ukraińskiego sektora indywidualnego (w tym farmerskiego) i organizacji obywatelskich, a nie kolejnym elementem warunkowości kredytowej.

6.2. Reforma WPR z mechanizmami antykoncentracyjnymi

Drugi warunek dotyczy konieczności reformy WPR poprzedzającej lub towarzyszącej akcesji Ukrainy. Obecny system, nawet z mechanizmami redystrybucji i ograniczania płatności, nie jest przygotowany na absorpcję kraju o tak ekstremalnie spolaryzowanej strukturze agrarnej. Przywołane wcześniej doświadczenia Rumunii i Bułgarii pokazują, że bez głębokich reform instytucjonalnych poprzedzających akcesję instrumenty WPR zostają przechwycone przez podmioty dominujące, pogłębiając nierówności, zamiast je zmniejszać. Kraje członkowskie powinny aktywnie uczestniczyć w kształtowaniu tych warunków, wychodząc z własnych doświadczeń akcesyjnych jako argumentu na rzecz systemowej ochrony europejskiego sektora rolnictwa rodzinnego (Czubak, Kalinowski, Krupin, 2025).

Niezbędne jest wzmocnienie mechanizmu płatności redystrybucyjnej (wyższe stawki na pierwsze hektary), obniżenie progu ograniczania płatności i jego twarde egzekwowanie w odniesieniu do podmiotów powiązanych, wzmocnienie wymogu „aktywnego rolnika” jako kryterium kwalifikacyjnego oraz uzależnienie wsparcia od spełnienia wymogów ekoschematów od pierwszego roku akcesji – bez wieloletnich derogacji.

Reforma WPR wymaga jednak nie tylko korekty w zakresie zmiany stawek, progów czy kryteriów, lecz także wzmocnienia wymiaru proceduralnego. Wyniki badań ekonomii eksperymentalnej wskazują, że akceptacja rozstrzygnięć alokacyjnych w większym stopniu zależy od przejrzystości procedury podziału niż od samego rezultatu podziału (Kiryłuk-Dryjska, 2023). Jednostki i grupy podmiotów są skłonne zaakceptować nawet niekorzystne dla siebie rezultaty, jeśli metoda podziału jest obiektywna, oparta na jawnych kryteriach i traktuje wszystkich uczestników w sposób formalnie równy. Woodruff (2011, za: Kiryłuk-Dryjska, 2023, s. 96) opisuje sprawiedliwy podział jako opierający się na trzech filarach: równości, zgodzie i przejrzystości. W kontekście akcesyjnym oznacza to konieczność jawnego sformułowania kryteriów, według których nastąpi redefinicja kluczy podziału budżetu WPR po akcesji Ukrainy, w tym kryteriów ograniczania płatności względem wielkości podmiotów, kwalifikowalności podmiotów i stosowania derogacji, jak również wypracowania mechanizmów konsultacji *ex ante* zarówno ze społeczeństwem obywatelskim, jak i z sektorem rolnictwa indywidualnego/rodzinnego (ukraińskim oraz z państw członkowskich UE). Aktualne narzędzia

metodologiczne, w tym algorytmy sprawiedliwego podziału oparte na wartości Shapleya czy wielokryterialne modele optymalizacyjne (Fagnelli, Kiryluk-Dryjska, 2019; Solís-Baltodano, Giménez-Gómez, Peris, 2022), pozwalają dziś projektować alokacje spójne z preferencjami wielu stron jednocześnie, respektujące kryteria potrzeb i sprawiedliwości. Bez takiego proceduralnego zaplecza ryzyko przechwycenia procesu decyzyjnego przez najsilniejszych gospodarczo czy finansowo aktorów, nie tylko agroholdingi ukraińskie, ale też lobby gospodarstw wielkoobszarowych w niektórych państwach UE, pozostanie realnym zagrożeniem.

6.3. Wzmocnienie ukraińskiego sektora indywidualnego i farmerskiego jako warunek wstępny

Trzeci warunek jest najbardziej wymagający pod względem politycznym, ale prawdopodobnie najważniejszy. Przed akcesją do UE Ukraina musi stworzyć brakujące i wzmocnić istniejące ramy instytucjonalne funkcjonowania indywidualnego (w tym farmerskiego) sektora rolnego. Wymaga to przezwyciężenia rudymetów instytucjonalnych i niskiej zdolności instytucjonalnej samorządów wiejskich, które Borshchevskyi, Tsybulska i Chemerys (2024) uznają za źródło rozbieżności ze standardami instytucjonalnymi UE. Ponadto konieczne jest zabezpieczenie praw rolników indywidualnych i zapewnienie im sprawiedliwego dostępu do zasobów produkcyjnych (grunty rolne w zakresie praw własności i możliwości dzierżawy, finanse, ubezpieczenia, doradztwo) i rynkowych (ceny i konkurencyjność skupu, infrastruktura, logistyka, marketing). Dopiero te zmiany spowodują, że ukraiński sektor rolny będzie zdolny do partnerstwa z europejskim rolnictwem i do skorzystania z instrumentów WPR. Bez tego sektorem faktycznie integrowanym z rynkiem unijnym będą przede wszystkim agroholdingi, a koncentracja przez nich gruntów rolnych będzie tylko postępowała, zostawiając indywidualnym rolnikom coraz mniej możliwości do rozwoju. Bez pewnych praw własności lub dzierżawy nie jest możliwe planowanie długoterminowe, inwestowanie w poprawę jakości gleb ani aplikowanie o wsparcie wymagające stabilności działalności. To przesunięcie z logiki wyłącznie efektywności ekonomicznej na logikę sprawiedliwości instytucjonalnej jest warunkiem trwałości jakichkolwiek reform w rolnictwie. Obok tego niezbędna jest budowa systemu doradztwa rolniczego (Agricultural Knowledge and Innovation System – AKIS) dostępnego dla sektora indywidualnego (w tym farmerskiego), analogicznego do systemów, które w Polsce, Czechach czy Estonii odegrały kluczową rolę w budowaniu zdolności aplikacyjnych przed i po akcesji.

Postulaty omawiane powyżej nie są konstrukcją narzuconą z zewnątrz, gdyż znajdują empiryczne zakotwiczenie w artykulacji oddolnej samych ukraińskich rolników. Badanie Nedohonova i in. (2026) pokazuje, że jednoznacznym priorytetem

zgłaszanym przez 627 respondentów jest kontrola koncentracji ziemi (31,5% wskazań), przyznanie priorytetu małym gospodarstwom przy dzierżawie i kupnie gruntów publicznych (28,6%), systemowe wsparcie prawne (25,5%) oraz utworzenie specjalistycznych funduszy ziemi dla młodych rolników i kombatanów (25,4%). Postulat ten współgra z proponowanymi w literaturze instrumentami finansowymi wspierającymi sprawiedliwość przestrzenną i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich (Borodina i in., 2020). Rolnicy nie oczekują paternalistycznej pomocy. Jak ujmuje to jeden z respondentów: „Nie potrzebujemy żyć lepiej niż inni. Chcemy tylko, żeby reguły były jednakowe dla wszystkich”. To żądanie równych reguł gry, w języku europejskiej polityki rolnej wyartykułowane jako wymóg „aktywnego rolnika”, stanowi punkt zbieżny między oddolną artykulacją rolników, filozofią WPR i ramami podejścia opartego na prawach człowieka. Z tej perspektywy wzmocnienie ukraińskiego sektora indywidualnego i farmerskiego przestaje być kwestią „pomocy rozwojowej”, lecz staje się warunkiem sprawiedliwości proceduralnej samego procesu akcesyjnego.

7. Podsumowanie

W artykule postawiono tezę, że debata o skutkach potencjalnej akcesji Ukrainy do UE dla sektora rolnego jest zbyt uproszczona, ponieważ traktuje „ukraińskie rolnictwo” jako jednorodny podmiot. Tymczasem ukraiński sektor rolny charakteryzuje się głębokim dualizmem strukturalnym: z jednej strony ponad 3,85 mln drobnych i indywidualnych producentów (których logika działania jest komplementarna z filozofią WPR), z drugiej – nieco ponad sto korporacyjnych agroholdingów (których model produkcji jest z tą filozofią w zasadniczej sprzeczności). Realne wyzwanie integracyjne nie polega więc na tym, że „duże ukraińskie rolnictwo zagrazi drobnemu europejskiemu”, lecz na tym, że nieuregulowane wejście modelu agroholdingowego na rynek unijny może zakłócić wypracowany przez siedem dekad dorobek europejskiej polityki rolnej.

WPR od swych początków była projektem wartości, a instrumentarium tej polityki, choć może niedoskonałe, wyraża wizję sprawiedliwości terytorialnej i dystrybucyjnej: wsparcie publiczne trafia do aktywnych rolników realizujących wielofunkcyjną misję sektora, a nie do podmiotów eksternalizujących koszty środowiskowe i społeczne. Konfrontacja tej wizji z logiką agroholdingową jest wyzwaniem normatywnym, nie tylko ekonomicznym.

Zaproponowana analiza łączy trzy ramy teoretyczne. Ekonomia instytucjonalna w ujęciu Northa pozwala odczytać WPR nie jako zbiór transferów finansowych, lecz jako zespół instytucji formalnych kształtujących codzienne decyzje gospodarstw, a samą akcesję jako konfrontację dwóch odmiennych systemów instytucjonalnych.

Koncepcja sprawiedliwości terytorialnej wyjaśnia, dlaczego wyprowadzanie wartości poza terytorium jej wytworzenia, przy jednoczesnym pozostawieniu w nim kosztów środowiskowych i społecznych, stanowi problem normatywny, a nie wyłącznie kwestię efektywności. Podejście oparte na prawach człowieka przesuwając punkt ciężkości z pytania o wsparcie na pytanie o uprawnienia: nie jak wesprzeć drobnych producentów, lecz jakie prawa im przysługują i w jaki sposób są dziś naruszane. Ramy te dopełniają dwa rozstrzygnięcia normatywne: postulat Sena (2009), by zamiast projektowania modelu idealnego usuwać rażące niesprawiedliwości, oraz krytyka mitu merytokratycznego (która pozwala rozpoznać w narracji agroholdingów o „zasłużonej” dominacji mechanizm legitymizacji wykluczenia).

Trzy zaproponowane warunki integracji, czyli pełna harmonizacja standardów, reforma WPR z mechanizmami antykoncentracyjnymi oraz wzmocnienie ukraińskiego sektora indywidualnego (w tym farmerskiego) jako warunek wstępny, są ze sobą ściśle powiązane. Żaden z nich nie jest wystarczający bez pozostałych. Realizacja tych warunków jest możliwa, lecz wymaga aktywnej postawy politycznej ze strony krajów członkowskich, które mają interes w ich wdrożeniu i dysponują modelowym doświadczeniem akcesyjnym.

Ważnym elementem tej agendy jest zmiana retoryki: zamiast pytać wyłącznie o to, jak chronić europejskich rolników przed ukraińską konkurencją, warto pytać, jak wesprzeć ukraińskich rolników (czyli tych z sektora indywidualnego i farmerskiego, którzy są główną ofiarą obecnego systemu) w budowaniu potencjału umożliwiającego im partnerską integrację. Potrzeba takiej zmiany jest tym pilniejsza, że w protestach rolniczych w państwach członkowskich to właśnie WPR i integracja europejska stały się przedmiotem kontestacji, choć źródłem niezadowolenia była przede wszystkim pogarszająca się opłacalność produkcji. Nie jest to przejaw politycznego idealizmu, lecz pragmatyczny wniosek płynący z analizy tego, co może się stać, jeżeli akcesja nastąpi bez tych warunków, czyli dojdzie do przechwycenia instrumentów WPR przez agroholdingi i pogłębienia dualizmu strukturalnego.

Bibliografia

- Bachev, H. (2008). *Governance of Bulgarian farming*. MPRA Paper No. 7818. University Library of Munich, Germany. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/7818>
- Borodina, O. (2022). W kierunku konceptualizacji sprawiedliwości społecznej w przestrzeni wiejskiej Ukrainy. *Więś i Rolnictwo*, 4(197), 35–47. <https://doi.org/10.53098/wir042022/02>
- Borodina, O., Krupin, V. (2018). Is it possible to utilise the agricultural potential of Ukraine under the current agrarian system? *EuroChoices*, 17(1), 46–51. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12151>

- Borodina, O., Prokopa, I., Kyryziuk, S., Yarovyi, V. (2020). Rural areas development fund as a financial instrument for spatial justice in land use and sustainable rural development. *Accounting and Finance*, 3(89), 122–130. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-3\(89\)-122-130](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-3(89)-122-130)
- Borshchevskyi, V., Tsybulska, J., Chemerys, V. (2024). Governance priorities for the post-war development and European integration of rural local communities in Ukraine. *Studies in Agricultural Economics*, 126(2), 75–83. <https://doi.org/10.7896/j.2876>
- Czubak, W., Kalinowski, S., Krupin, V. (2025). *Podzielone plony. Analiza potencjalnych następstw członkostwa Ukrainy w UE dla polskiego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego*. Fundacja im. Stefana Batorego. <https://doi.org/10.53098/978-83-68235-76-0>
- Czubak, W., Kalinowski, S., Pepliński, B. (2024). *Ziarno niezgody. Analiza protestów rolniczych*. Instytut Finansów Publicznych. https://www.ifp.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/IFP_raport_Ziarno_niezgody-analiza_protestow_rolniczych.pdf
- FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). (1999). *Cultivating Our Futures: Issues Paper: The Multifunctional Character of Agriculture and Land*. Paper prepared for FAO/Netherlands Conference, 12–17 September 1999, Maastricht, The Netherlands. <https://www.fao.org/4/x2777e/X2777E00.htm>
- Fragnelli, V., Kyrlyuk-Dryjska, E. (2019). Rationing methods for allocating the European Union's Rural Development Funds in Poland. *Economia Politica*, 36(1), 295–322. <https://doi.org/10.1007/s40888-018-00140-6>
- Graubner, M., Ostapchuk, I., Gagalyuk, T. (2020). Agroholdings and land rental markets: A spatial competition perspective. *European Review of Agricultural Economics*, 48(1), 158–206. <https://doi.org/10.1093/eurrag/jbaa018>
- Hohol, T., Tsybulska, J. (2022). Reforma samorządu lokalnego i terytorialnej organizacji władzy Ukrainy poprzez decentralizację. *Wies i Rolnictwo*, 2(195), 11–37. <https://doi.org/10.53098/wir022022/01>
- Hubbard, C., Luca, L., Luca, M., Alexandri, C. (2014). *Romanian Agriculture since EU Accession: Has membership made a difference?* Paper prepared for presentation for the 142nd EAAE Seminar “Growing Success? Agriculture and rural development in an enlarged EU”. May 29–30, 2014, Corvinus University of Budapest, Budapest, Hungary. European Association of Agricultural Economists. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.169794>
- Hutorov, A., Lupenko, Y., Ksenofontov, M., Bakun, Y., Vlasenko, T., Sirenko, O. (2022). Strategical development of agri-food corporations in the competitive economic space of Ukraine. *Independent Journal of Management & Production*, 13(1), 37–55. <https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i1.1620>
- Ibatullin, S., Dorosh, Y., Sakal, O., Krupin, V., Tsybulska, J. (2026). Land concentration, market regulation, and rural development: Rethinking agricultural land governance in Ukraine. *Land Use Policy*, 168, 108065. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2026.108065>
- IRWiR PAN (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk). (2026). Projekt “rUAR: Rebuild Rural Ukraine”: Substantiation and measures for implementation of a human rights-based integrated approach to rural development, food security and land policy in post-war rebuilding of Ukraine. <https://www.irwirpan.waw.pl/931/nauka/ruar>

- Jewtuchowicz, A. (2016). Terytorium i terytorializacja w europejskiej polityce rozwoju regionalnego. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, 98, 221–235. https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ecb1a4d1-e5af-4343-8dd5-1b00d9557d65/c/05_Jewtuchowicz.pdf
- Kay, S., Peuch, J., Franco, J. (2015). *Extent of Farmland Grabbing in the EU*. Study for the European Parliament's Committee on Agriculture and Rural Development (PE 540.369). European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540369/IPOL_STU\(2015\)540369_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540369/IPOL_STU(2015)540369_EN.pdf)
- Kiryluk-Dryjska, E. (2023). Koordynacja działań zbiorowych i metody sprawiedliwego podziału w sektorze publicznym. *Wież i Rolnictwo*, 1(198), 85–99. <https://doi.org/10.53098/wir012023/04>
- Komitet Rady Najwyższej Ukrainy [Komitet Verkhovnoi Rady Ukrainy]. (2025). *Farmerske gospodarstvo yak forma pidpriemnytskoi diialnosti hromadian zberezhenno v ukrainskomu zakonodavstvi* [Gospodarstwo farmerskie jako forma działalności przedsiębiorczej obywateli została zachowana w ustawodawstwie Ukrainy]. Komitet ds. Polityki Agrarnej i Ziemnej Rady Najwyższej Ukrainy. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/258067.html
- Kowalski, R. (2023). O (nie)sprawiedliwych nierównościach ekonomicznych. *Wież i Rolnictwo*, 1(198), 73–84. <https://doi.org/10.53098/wir012023/03>
- Krupin, V., Zawalińska, K. (2022). A comparative analysis of agricultural business between Ukraine and Poland: Current state and historical preconditions. W: T. Hirai (red.). *Human Development, the SDGs and Social Business in Ukraine. Annual Report (2021–2022)* (s. 4–10). SDGs Corporation, University of Cambridge.
- Latifundist. (2026). Rankingi agroholdingów ukraińskich (coroczne: 2012–2026). <https://latifundist.com/rating/top100>
- Mamonova, N., Borodina, O., Kuns, B. (2023). *Ukrainian agriculture in wartime: Resilience, reforms, and markets*. Transnational Institute. <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime>
- Martyn, A., Shevchenko, O., Tykhenko, R., Openko, I., Zhuk, O., Krasnolutsky, O. (2020). Indirect corporate agricultural land use in Ukraine: Distribution, causes, consequences. *International Journal of Business and Globalisation*, 25(3), 378–395. <https://doi.org/10.1504/IJBG.2020.109029>
- Matuszak, S. (2020). *The moratorium on the sale of agricultural land is lifted in Ukraine*. OSW Analyses, 1.04.2020. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2020-04-01/moratorium-sale-agricultural-land-lifted-ukraine>
- Moldavan, L., Pimenova, O. (2021). „Holdingization” of the agricultural sector of Ukraine: Consequences and ways of their prevention. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(2), 217–224. <https://doi.org/10.15544/mts.2021.18>
- Mousseau, F., Devillers, E. (2023). *War and theft: The takeover of Ukraine's agricultural land*. The Oakland Institute. <https://www.oaklandinstitute.org/sites/default/files/files-archive/takeover-ukraine-agricultural-land.pdf>

- Mróz, A. (2023). Sprawiedliwość w wymiarze terytorialnym – przegląd najnowszych ujęć. *Wieś i Rolnictwo*, 1(198), 101–115. <https://doi.org/10.53098/wir012023/05>
- Nedohonov, D., Mykhailova, K., Proskurnia, M., Romanova, O., Bielkina, M. (2026). Kontsentratsiia silskohospodarskykh zemel ta dostup fermeriv do nei: analiz na rivni hromad [Koncentracja gruntów rolnych i dostęp do nich rolników. Analiza na poziomie hromad]. NGO „Ekodia”. <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2026/04/kontsentr-sg-zemel-dostup-rezultaty2026s.pdf>
- North, D.C. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 97–112. <https://doi.org/10.1257/jep.5.1.97>
- OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development). (2001). *Multifunctionality: Towards an Analytical Framework*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264192171-en>
- OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development). (2025). *IFC and SECO's Implementation of Crop Receipts in Ukraine to Improve Access to Finance for Agri-SMEs*. Seria: Blended Finance Case Studies. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/blended-finance-case-studies_2fb90b9a-en/ifc-and-seco-s-implementation-of-crop-receipts-in-ukraine-to-improve-access-to-finance-for-agri-smes-docx_42605aa0-en.html
- OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich). (2023). *Sąsiedzkie waśnie. Problem ukraińskiego zboża na rynkach Europy Środkowej*. Komentarze OSW, nr 549. Ośrodek Studiów Wschodnich. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarz_549.pdf
- Państwowa Służba Statystyki Ukrainy [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy]. (2024). *Silske hospodarstvo Ukrainy 2023* [Rolnictwo Ukrainy 2023]. Ukrstat. <https://ukrstat.gov.ua>
- Państwowa Służba Statystyki Ukrainy [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy]. (2026). *Kilkist' pidpriemstv* [Liczba przedsiębiorstw]. Ukrstat. <https://stat.gov.ua/en/explorer>
- Rada Najwyższa Ukrainy [Verkhovna Rada Ukrainy]. (2001). Zakon Ukrainy „Pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii” [Ustawa Ukrainy „O ochronie konkurencji gospodarczej”], nr 2210-III, 11.01.2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
- Rada Najwyższa Ukrainy [Verkhovna Rada Ukrainy]. (2020). Zakon Ukrainy „Pro vnesen-nia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo umov obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia” [Ustawa Ukrainy „O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w sprawie warunków obrotu gruntami rolnymi”], nr 552-IX, 31.03.2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20>
- Rada Najwyższa Ukrainy [Verkhovna Rada Ukrainy]. (2021). Proekt Zakonu Ukrainy „Pro osoblyvosti rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti okremykh vydiv yurydychnykh osib ta yikh obiednan u perekhidnyi period” [Projekt ustawy Ukrainy „O szczególnych zasadach regulowania działalności gospodarczej niektórych rodzajów osób prawnych i ich zrzeszeń w okresie przejściowym”], nr 6013, 10.09.2021. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707
- Régnier, E., Aubert, P.-M. (2025). Ukraine's accession to the EU: Implications for the European agricultural sector. *EuroChoices*, 24(2), 4–10. <https://doi.org/10.1111/1746-692x.70001>

- Rodríguez-Pose, A. (2018). The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(1), 189–209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
- Rosner, A. (2022). Kilka uwag o pojęciu „sprawiedliwość”. *Wies i Rolnictwo*, 4(197), 11–21. <https://doi.org/10.53098/wir042022/01a>
- Sandel, M.J. (2020). *Tyrania merytokracji. Co się stało z dobrem wspólnym?* (B. Sałbut, tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sejm RP. (2024). Pełny zapis przebiegu posiedzenia podkomisji stałej do spraw monitoringu Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej i akcesji nowych państw do Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy (nr 7), 7 listopada 2024 r. Komisja Rolnictwa i Rozwoju Wsi, X kadencja. Kancelaria Sejmu, Biuro Komisji Sejmowych. <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/biuletyn.xsp?sknr=RRW01S-7>
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. The Belknap Press.
- Shubravskaya, O., Prokopenko, K., Krupin, V., Wojciechowska, A. (2024). Challenges and opportunities for the development of Ukrainian agriculture in the context of EU enlargement. *Studies in Agricultural Economics*, 126(2), 57–65. <https://doi.org/10.7896/j.2833>
- Slobodianyuk, I. (2023). Farmerstvu v Ukraini kinets? [Koniec gospodarstw farmerskich w Ukrainie?]. *Ekonomichna Pravda*, 13.03.2023. <https://epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697907>
- Solis-Baltodano, M.-J., Giménez-Gómez, J.-M., Peris, J.-E. (2022). Distributing the European structural and investment funds from a conflicting claims approach. *Review of Regional Research*, 42, 23–47. <https://doi.org/10.1007/s10037-021-00164-9>
- UCAB (Ukrainian Agribusiness Club), UAC (Ukrainian Agri Council). (2026). Ukraine's Agricultural Community Presented a Joint Position on the Conditions for the Agricultural Sector's European Integration. 4.03.2026. <https://ucab.ua/en/ucab-eu-office-en/ukraines-agricultural-community-presented-a-joint-position-on-the-conditions-for-the-agricultural-sectors-european-integration>
- WEI (Warsaw Enterprise Institute), IER (Institute for Economic Research and Policy Consulting). (2024). *Ukraińska droga do Unii Europejskiej. Polskie doświadczenia. Sektor rolny*. <https://wei.org.pl/wp-content/uploads/2024/11/Ukraińska-droga-do-UE.-Polskie-doswiadczenia.-Sektor-rolny.pdf>
- Wilkin, J. (2016). *Instytucjonalne i kulturowe podstawy gospodarowania. Humanistyczna perspektywa ekonomii*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wilkin, J. (2023). Sprawiedliwość – najważniejsza cnota społecznych instytucji. *Wies i Rolnictwo*, 1(198), 23–38. <https://doi.org/10.53098/wir012023/01a>
- Zieliński, M. (2025). Interwencja Rolnictwo ekologiczne w ramach Wspólnej Polityki Rolnej jako instytucja wspierająca polskie rolnictwo. *Wies i Rolnictwo*, 3(208), 43–68. <https://doi.org/10.53098/wir.2025.3.208/03>
- Zinchuk, T., Kutsmus, N., Kovalchuk, O., Dankevych, V., Usiuk, T. (2017). Institutional transformation of Ukraine's agricultural sector. *Review of Economic Perspectives*, 17(1), 57–80. <https://doi.org/10.1515/revecp-2017-0003>

Structural Dualism of Ukrainian Agriculture as a Challenge for the European Agrarian Model: Perspective of Integration with the EU

Abstract

Aim of the work: The aim of the article was to assess the extent to which the structure of the Ukrainian agricultural sector corresponds to the principles of the European agrarian model, and to determine the conditions of integration with the European Union market that follow from this assessment.

Research method: A problem-oriented analysis was applied, combining a review of the relevant literature, institutional analysis, secondary analysis of statistical data of the State Statistics Service of Ukraine for 2020–2025, and secondary use of the results of a survey conducted among 627 Ukrainian farmers.

Key results: Ukrainian agriculture is marked by a deep structural dualism. Over 3.85 million individual farms form the foundation of national food security and of the vitality of rural areas, while a narrow group of corporate agriholdings conducts large-scale, monocultural, export-oriented production. The intermediate segment, comprising 19.9 thousand farming entities, does not constitute a third, autonomous logic but is distributed between the two poles: 89% of them operate on up to 500 ha and function in a manner resembling individual farms. Five risks that the agriholding logic poses to the European agrarian model were identified.

Main conclusions: The real challenge of integration is not competition from Ukrainian agriculture as such, but the collision of the agriholding logic with the multifunctional and sustainable agrarian model that the European Union has built through the Common Agricultural Policy (CAP). This conflict is normative rather than economic. Safe integration requires three interrelated conditions: full harmonisation of standards, reform of the CAP equipped with anti-concentration mechanisms, and strengthening of the Ukrainian individual (including farming) agricultural sector.

Keywords: structural dualism of agriculture, human-rights-based approach, territorial justice, Ukraine's EU accession, Common Agricultural Policy, agriholdings.